

Prof. dr hab. Tadeusz Boruta

Lubień, 01.09.2021 r.

Instytut Sztuk Pięknych,

Kolegium Nauk Humanistycznych

Uniwersytet Rzeszowski

RECENZJA

Recenzja pracy doktorskiej pt. „Obraz śmierci jako akt performatywny” autorstwa pani mgr Marii Szachnowskiej oraz jej dorobku artystycznego, sporządzona w związku z przewodem doktorskim w dziedzinie sztuki, w dyscyplinie artystycznej sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki wszczętym przez Radę Naukową ds. stopni w dziedzinie sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku

Rozprawa doktorska pani mgr Marii Szachnowskiej została przygotowana pod kierunkiem promotora dr. hab. Macieja Gorczyńskiego

Zleceniodawca recenzji

JM Rektor Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku prof. Krzysztof Polkowski w piśmie (PDN.530.5.2018.8) z dnia 18 czerwca 2021 roku poinformował mnie, że uchwałą nr 17/2021 Rady Naukowej ds. stopni w dziedzinie sztuki ASP w Gdańsku, zostałem powołany na recenzenta, w przewodzie doktorskim mgr Marii Szachnowskiej, wszczętym 23 maja 2018 r. Wraz ze zleceniem została przesłana dokumentacja złożona przez doktorantkę (w formie elektronicznej i „papierowej”):

- Dane doktorantki oraz wykaz osiągnięć artystycznych.
- Praca doktorska (teoretyczna) pt. „Obraz śmierci jako akt performatywny”
- Dokumentacja projektu artystycznego będącego integralną częścią doktoratu.
- Portfolio będące zbiorem zdjęć realizacji artystycznych doktorantki w zakresie: malarstwa, scenografii teatralnej, rysunku, linorytu barwnego, tkaniny artystycznej, projektów okładek książek.

Przedstawiona dokumentacja spełnia wymagania ustawowe.

- **Przedstawienie podstawowych danych doktorantki, przebiegu jej edukacji oraz pracy naukowo-zawodowej (miejsce pracy, zajmowane stanowiska)**

Urodzona [REDAKTURA] pani Maria Szachnowska jest absolwentką III Liceum Ogólnokształcące im. Marynarki Wojennej RP w Gdyni. W trakcie kształcenia w liceum ogólnokształcącym podejmowała również edukację artystyczną na różnorodnych kursach nauki malarstwa i rysunku. Po maturze, w 2009 roku rozpoczęła studia na Wydziale Malarstwa, Akademia Sztuk Pięknych w Gdańsku. Tu, w latach 2009 -2011, pobierała naukę w Pracowni Podstaw Rysunku i Malarstwa ad II st. Marka Modela, by następnie, w latach 2011-2013, przejść do Pracowni Dyplomowej prof. Macieja Świeszewskiego, w której to, w 2014 roku, przygotowała i obroniła z wyróżnieniem pracę dyplomową uzyskując tytuł magister sztuki. Obok prac malarskich na dyplom składały się dwa aneksy: ze scenografii zrealizowany w Pracowni Scenografii pod kierunkiem dr Katarzyny Zawistowskiej oraz z tkaniny artystycznej u prof. Aleksandra Widyńskiego.

Po studiach, w latach 2015 – 2017, pani Maria Szachnowska pracowała na stanowisku asystenta w Pracowni Dyplomowej prof. Macieja Świeszewskiego na Wydziale Malarstwa, Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku.

Następnie rozpoczęła studia doktoranckie na macierzystej uczelni. Zgodnie z tokiem studiów, jako studentka III roku studiów doktoranckich na Wydziale Malarstwa w Akademii Sztuk Pięknych w Gdańsku, pani mgr Maria Szachnowska przystąpiła do realizacji pracy doktorskiej, a przedstawiona do oceny przedmiotowa praca doktorska jest zwięźczeniem tychże studiów.

- **Przedstawienie informacji o aktywności naukowej albo artystycznej. Informacja o najistotniejszych wystawach, na których doktorantka prezentowała swoje prace artystyczne, a także uzyskane nagrody i wyróżnienia.**

Z przedstawionej dokumentacji wynika, że pomijając aktywność wystawienniczą doktorantki, przed i w trakcie studiów magisterskich, pani mgr Maria Szachnowska prezentowała swoje prace na 5 wystawach indywidualnych oraz na 33 wystawach zbiorowych, z których 7 miało miejsce poza granicami kraju.

W ocenie recenzenta doktorantka wykazała stosunkowo dużą aktywność wystawienniczą, lecz nie może się ona pochwalić wystawami w galeriach o dużym prestiżu. Niemniej, na uwagę zasługuje fakt, że pani mgr Maria Szachnowska próbuje zaistnieć swoją sztuką uczestnicząc w różnego rodzaju konkursach artystycznych, m.in.: kwalifikując się trzykrotnie do finału uznanego konkursu im. Leona Wyczółkowskiego w BWA w Bydgoszczy (w latach 2016, 2018 i 2020), czy regularnie uczestnicząc w konkursie „Grand Prix Fundacji im. Franciszki Eibisch” organizowanym w Galerii Katarzyny Napiórkowskiej w Warszawie. W tym ostatnim konkursie doktorantka dwukrotnie uzyskiwała wyróżnienie honorowe (w latach 2016 i 2018), a w roku 2017 zdobyła nagrodę główną.

W przedstawionej dokumentacji przewodowej, pani mgr Maria Szachnowska wykazała również dużą aktywność, jako twórca scenografii, projektant kostiumów oraz animacji, które zrealizowała w następujących instytucjach: Teatr im. Aleksandra Seweruka w Elblągu, Centrum Kultury w Gdyni, Teatr Lalki i Aktora w Wałbrzychu, Teatr BOTO w Sopocie. Ten obszar aktywności skutkował 2020 roku, uzyskaniem przez doktorantkę stypendium dla twórców kultury Marszałka Województwa Pomorskiego, na projekt i realizację kostiumów, rekwizytów oraz materiałów promocyjnych do recitalu aktorskiego Oli Lis pt. "Piosenki portowe", który został zrealizowany w Teatrze BOTO w Sopocie.

Zapoznawszy się z portfolio doktorantki mogę stwierdzić, że projekty i realizacje scenograficzne stanowią mocną stronę jej twórczości. W zależności od charakteru przedstawienia są one zindywidualizowane, a zarazem wyraziste plastycznie, co skutkuje naznaczeniem scen spektaklu piętnem jej osobowości.

Przedmiotowe portfolio doktorantki ukazuje szerokie spektrum jej realizacji plastycznych. Obok wspomnianych projektów scenografii teatralnych, Maria Szachnowska uprawia malarstwo, rysunek, linoryt, tkaninę artystyczną oraz projektuje okładki książek. W mojej ocenie, te ostatnie zasługują na szczególną uwagę, gdyż są dojrzałymi projektami, w których artystka w syntetycznej i adekwatnej plastycznie formie wyraża charakter książki. Tych projektów jest zaledwie kilka i pochodzą z publikacji jednego wydawnictwa (łódzkie wydawnictwo literackie "Od do", z którym autorka współpracuje), ale gdy zwrócimy jeszcze uwagę na projekty plakatów do spektakli teatralnych to z całą pewnością mogę stwierdzić, że doktorantka jest zdolną projektantką graficzną.

Prezentując swoje dokonania malarskie Maria Szachnowska przedstawiła reprodukcje 26 obrazów wykonanych po dyplomie na gdańskim ASP. Zarówno te, jak i wcześniejsze wskazują, że doktorantka realizuje się w realistycznym malarstwie figuratywnym. Dominują portrety i akty. Artystka maluje z fotografii; można stwierdzić, że jest to dosłownie fotorealizm, w którym zdjęcie nie jest środkiem pomocniczym w tworzeniu obrazu, ale wzorcem odwzorowywanym na płótnie za pomocą warsztatu malarskiego. Najczęściej, gdańska artystka stosuje płytką głębię ostrości, co daje efekt fotograficznego, rozmytego tła (tzw. bokeh). Zarówno scena, jak i przedstawiana postać jest oświetlona mocnym, sztucznym światłem, co skutkuje, że cienie są „wypalone”, niemal czarne, w których niewiele jest przejść tonalnych. Typowa dla fotorealizmu jest także uboga malatura tych obrazów; warstwa malarska jest cienka, monotonna, nieepatująca duktowi pędzla, różnicowania materii farby czy chromatyki. Oglądając te obrazy nie mam wątpliwości, że artystka znakomicie opanowała stosowany przez siebie warsztat malarski, co pozwala jej swobodnie podejmować każdy temat. Poza paroma, wcześniejszymi pracami, będącymi w mojej ocenie na granicy kiczu, obrazowanie, jakie prezentuje Maria Szachnowska daje poczucie obcowania z dziełami dojrzałymi, mającymi dużą siłę wyrazową i swoisty, rozpoznawalny świat, którym artystka chce zainteresować odbiorcę. Szczególnie

interesujący jest zestaw 10 obrazów olejnych zatytułowanych „Phone Contact no”, na których wszystkie portretowane osoby są ukazane w jakiejś relacji ze smartfonem.

Nie mam wątpliwości, że różnorodność twórczości doktorantki, jej jakość artystyczna oraz liczba faktów aktywności artystycznej, świadczą o posiadaniu przez panią mgr Marię Szachnowską dorobku artystycznego, stanowiącego znaczny wkład w rozwój dyscypliny sztuki plastyczne i konserwacja dzieł sztuki.

- **Ocena pracy doktorskiej (rozprawy doktorskiej oraz doktorskiej pracy artystycznej).**

Pani mgr Maria Szachnowska, jako pracę doktorską przedłożyła:

1. Rozprawę teoretyczną zatytułowaną: pt. „Obraz śmierci jako akt performatywny”.
2. Jako artystyczne dzieło doktorskie przedstawiony został zestaw 6ciu średniej wielkości obrazów olejnych oraz dokumentacja performansu: film i zdjęcia z wydarzenia, jakim było palenie jednego z obrazów. Całość opatrzona tym samym tytułem, co dysertacja, tj.: „Obraz śmierci jako akt performatywny”.

ad 1. Przedmiotowa rozprawa ma właściwą strukturę, a jej poszczególne części tworzą, logicznie i merytorycznie, spójną całość. Dysertacja składa się z wstępu, 4 rozdziałów (z których każdy podzielony jest na kilka tematycznych podrozdziałów), wniosków końcowych, bibliografii i spisu ilustracji. Całość ma objętość 91 stron i jest obficie ilustrowane.

- We wstępie doktorantka stawia tezę, że malarstwo przedstawiające może być aktem performatywnym, choć te działania artystyczne przyjęto uważać za antynomiczne względem siebie.
- Rozdział I, zatytułowany „Definicje”, w podrozdziałach przedstawia definicje kluczowych pojęć dla przedmiotowej dysertacji, jakimi są: malarstwo, performans, happening, awangarda, konceptualizm. Jest to ważny rozdział, gdyż autorka, wykazując dużą świadomość trudności ze zdefiniowaniem pojęć opisujących doświadczenie sztuki, wskazuje na te, które przyjmuje i stosuje w dysertacji dla precyzji wywodu i klarownego przekazu założeń i wyniku badań.
- Rozdział III, pt. „Analiza krytyczna” ma wyodrębnionych 9 podrozdziałów istotnych dla zrozumienia całości pracy doktorskiej. Autorka zatytułowała je następująco: Obraz jako język z ujęciu strukturalistycznym; Obraz jako język w ujęciu hermeneutycznym; Działać obrazem? Zastosowanie malarstwa w magii sympatycznej; Rola mimesis w magii; Krytyka sztuki mimetycznej w ujęciu Dewey'a; Krytyka sztuki mimetycznej u Merleau-Ponty'ego; Malarstwo przedstawiające a zwrot performatywny; Malarstwo jako rytuał – jeszcze bliżej performansu; Realizacje na pograniczu malarstwa i performansu.

Jest to niezwykle istotny rozdział dla przedmiotowej dysertacji, gdyż doktorantka szeroko przywołuje szereg różnorodnych naukowych refleksji nad językiem, obrazem i rytuałem oraz dwudziestowieczną metodologię analizowania kultury, które pozwalają na udowodnienie postawionej tezy, że obraz przedstawiający może być aktem performatywnym. Dobór przeciwstawnych, lub dopełniających się tez, które pojawiły się w badaniach filozofów, strukturalistów, hermenologów, antropologów, religioznawców, jest w dysertacji przemyślany i stanowi interesującą, a zarazem komplementarną bazę dla refleksji własnej autorki oraz toku prowadzonego wywodu.

- W kolejnym rozdziale zatytułowanym „Opis projektu artystycznego”, doktoranta szczegółowo opisuje swoje prace artystyczne będące doktorskim dziełem artystycznym. Na przedmiotową artystyczną pracę dokorską składają się obrazy olejne malowane na płótnie oraz film z performansu. Obrazy są zestawione w trzy dyptyki, z których każdy jest w innej poetyce, a to, co je łączy to obrazowanie śmierci. Pani mgr Maria Szachnowska, w podrozdziałach szeroko opisuje swoje intencje, inspiracje oraz rolę tych prac w całości projektu. Podrozdziały opatrzone są następującymi tytułami: Koncepcja dzieła; Temat; Metoda; Wykorzystanie magii sympatycznej; Opis dzieła; Spalenie obrazu czyli akt performatywny.
- W następnym rozdziale doktorantka przedstawia fotograficzną dokumentację projektu artystycznego, zarówno obrazów, jak i akcji spalania obrazu.
- Kończy dysertację rozdziałem „Wnioski” (do których odnoszę się w dalszej części recenzji) i obszerną bibliografią.

W ocenie recenzenta praca doktorska pani mgr Marii Szachnowskiej jest interesującą i oryginalną próbą szukania płaszczyzny dyskursu i współistnienia ze współczesnym światem sztuki, nowych awangard, sztuki krytycznej, itp. Próba, pokonania dychotomii pomiędzy tradycyjnie pojmowanym malarstwem przedstawieniowym, a działaniami artystycznymi stale redefiniującymi pojęcia sztuki, obrazu, artysty. Doktorantka szuka nici dialogu i porozumienia. Jest to próba odważna, ale w mojej ocenie skazana na porażkę, co twierdzą po zapoznaniu się z diagnozą pola sztuki najnowszej, poczynioną w przedmiotowej pracy doktorskiej, a także z własnego 40letniego doświadczenia bycia aktywnym artystą. Nie zauważa ona, bowiem że, jak twierdzą koryfeusze sztuki aktualnej, współcześnie wszystko jest polityką, także twórczość artystyczna. Kultura jest polem walki ideologicznej i mając tą świadomość, artysta, powinien poczynić deklaracje ideologiczne. Wówczas, niezależnie czy będzie malował obrazy, czy kreował alternatywne działania plastyczne znajdzie rezonans w świecie sztuki. Postulowana przez doktorantkę uwspółcześniająca performatywność dzieła jest tylko funkcją do przyjętej strategii, a akt performatywny jest tu deklaracją ideowo-polityczną.

Pod koniec dysertacji doktorskiej, pani mgr Maria Szachnowska szczerze wyznaje, przytaczając wypowiedź Donalda Kuspita, że „być może ze swoim projektem artystycznym wpisuję się właśnie w taki model malarza, który "na siłę" próbuje zmierzyć się z zupełnie obcą mu materią, tylko po to, by uwspółcześnić stare medium.” Trudno mi się z tą

autooceną nie zgodzić. Patrząc na zestaw prac przedstawionych jako artystyczna praca doktorska, nie mam wątpliwości, że film ukazujący spalenie obrazu nie jest aktem performatywnym, lecz wyreżyserowaną scenką, w której nie następuje, nawet potencjalna, przemiana, ani twórcy performer, ani wspólnoty uczestniczącej w wydarzeniu, ani miejsca. Autorka twierdzi, że ten: „akt spalenia jest kluczem dla interpretacji pozostałych par obrazów i punktem wyjścia, wskazującym, gdzie w pozostałych pracach szukać przemiany i że ona tam również zachodzi, choć nie jest zainicjowana przez performer, lecz występuje samoczynnie.” Możliwe, gdyż zgadzam się z doktorantką, że obrazy figuratywne, mają potencjał performatywny, ale do tego by się on ujawnił nie trzeba ich palić.

Mimo akcentów polemicznych obecnych w mojej recenzji bardzo wysoko oceniam całość pracy doktorskiej pani mgr Marii Szachnowskiej, gdyż podjęła temat bardzo istotny dla sztuki współczesnej. Rzetelnie, z dużym nakładem pracy intelektualnej, wnikliwie badała dwa pola sztuki, które we współczesnej kulturze „okopały się” na swoich pozycjach nie przyjmując argumentacji przeciwnej, prowadzą pryncypialne monologi nie szukają obszarów dialogicznych czy wspólnych. Jest to oryginalna, erudycyjna praca, w ramach której powstały interesujące ikonograficznie obrazy.

Konkluzja

Zapoznawszy się z rozprawą doktorską oraz doktorskim dziełem artystycznym pani mgr Marii Szachnowskiej pod wspólnym tytułem: „Obraz śmierci jako akt performatywny”, w pełni przekonany stwierdzam, że jest to praca oryginalna i stanowi znaczny wkład w rozwój dyscypliny sztuki plastycznej i konserwacja dzieł sztuki. Osiągnięcie to w pełni spełnia wymagania, stawiane kandydatom do stopnia doktora, określone w art. 13 ust.1. Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytułach naukowych oraz o stopniach i tytułach w zakresie sztuki. W mojej ocenie, daje ono podstawę do dalszych działań, przewidzianych procedurą, w celu przyznania pani mgr Marii Szachnowskiej stopnia naukowego doktora sztuki.

Podpis recenzenta